

Η Πατριαρχική Επιτροπή για την αναθεώρηση των λειτουργικών βιβλίων (1932) (Γεώργιος Ζαραβέλας, Θεολόγος)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η αναθεώρηση και ανακάθαρση των λειτουργικών βιβλίων από σφάλματα, παραλείψεις και αβλεπτήματα συνιστά μία από τις μέριμνες της Εκκλησίας. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το 1932 και επί πατριαρχίας Φωτίου Β' συνέστησε στο πλαίσιο αυτό Ειδική Επιτροπή, τη λεγόμενη Μεγάλη Πατριαρχική Επιστημονική Επιτροπή, με στόχο την επιμέλεια των βιβλίων της θείας λατρείας.

Η έκδοση κριτικού κειμένου των λειτουργικών βιβλίων από τον αρχιμανδρίτη Αθηνόδωρο Παραδείση, η οποία προηγήθηκε της πατριαρχικής Επιτροπής, στάθηκε αφορμή για τη σύστασή της. Η Αθήνα ορίστηκε ως έδρα της και μέλη διορίστηκαν επιφανείς πνευματικές προσωπικότητες της εποχής. Ο πατριαρχικός αποκρισάριος, μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος, μετέπειτα αρχιεπίσκοπος Αθηνών, κατείχε την προεδρία. Μέλη της Επιτροπής ήταν ο μητροπολίτης Κασσανδρείας Ειρηναίος, οι καθηγητές Κωνσταντίνος Δυοβουνιώτης, Αμίλκας Αλιβιζάτος, Γεώργιος Σωτηρίου και Νίκος Βέης, ο μεσαιωνοδίφης Μανουήλ

Γεδεών, ο θεολόγος Παναγιώτης Τρεμπέλας και ο πρώην γυμνασιάρχης Εμμανουήλ Παντελάκης, ενώ εισηγητής εκ μέρους του Πατριαρχείου ορίστηκε ο μητροπολίτης πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Ευστρατιάδης.

Το έργο της Επιτροπής ήταν ευρύτατο, αφού επιχειρούσε να διορθώσει παντοειδή σφάλματα των λειτουργικών βιβλίων, όπως τυπογραφικά, συντακτικά, γραμματικά και δογματικά. Η αναθεώρηση των κειμένων θα επιτυγχανόταν με την κριτική εξέταση των έντυπων βιβλίων και των χειρογράφων κωδίκων, με στόχο την αποκατάσταση του αρχικού κειμένου και την προσθήκη νέων ύμνων (απολυτίκια, καθίσματα, στιχηρά και απόστιχα), ώστε να συμπληρωθούν ενδεχόμενα κενά. Τα συναξάρια των μηναίων θα παρέμεναν αμετάβλητα, ενώ προβλεπόταν η έκδοση ακολουθιών νεωτέρων αγίων και νεομαρτύρων σε ιδιαίτερο τόμο.

Ο Ευστρατιάδης, έχοντας μεγάλη πείρα στη μελέτη των χειρογράφων κωδίκων και σημαντικό υμνολογικό – εκδοτικό έργο, πρότεινε προς το Πατριαρχείο έντεκα σημεία, τα οποία θα διευκόλυναν τις εργασίες της Επιτροπής. Μεταξύ άλλων πρότεινε: α) τη συμπλήρωση των ακολουθιών από τους χειρόγραφους κώδικες με ταυτόχρονη αποβολή των νεώτερων ύμνων, β) την προσθήκη των ονομάτων των ποιητών των τροπαρίων, γ) την εισαγωγή του τυπικού της Μεγάλης Εκκλησίας μαζί με τα συναξάρια σε όλα τα προς επεξεργασία βιβλία, δ) να αφαιρεθεί η μνήμη εκατόν είκοσι αγίων, οι οποίοι εορτάζονταν δύο φορές μέσα στο εκκλησιαστικό έτος, ε) να προστεθούν άλλοι άγιοι που έως τότε έλλειπαν από τα συναξάρια, στ) να γίνει διάκριση των συνωνύμων αγίων, και ζ) να αποκατασταθούν οι ύμνοι στην

αρχική ποιητική μορφή τους.

Οι λύσεις-προτάσεις του Ευστρατιάδη ήταν λογικές, αλλά πρακτικά ανεφάρμοστες. Η στάση του δυσχέρανε το έργο της Επιτροπής και εκείνος αντιπρότεινε την έκδοση της εκκλησιαστικής ποίησης που ο ίδιος συγκέντρωσε, σαν πρότυπο για την αναθεώρηση των λειτουργικών βιβλίων. Η τελευταία αξίωση του Ευστρατιάδη, η οποία τέθηκε από εκείνον σαν προϋπόθεση λειτουργίας της Επιτροπής, κατέστη σκόπελος που οδήγησε στην απομάκρυνσή του από αυτή. Ο Εμμανουήλ Παντελάκης ανέλαβε την επίκριση εναντίον του εκ μέρους της τελευταίας.

Η διακοπή της συνεργασίας με τον Ευστρατιάδη ανέδειξε τον Παναγιώτη Τρεμπέλα σε κύριο συντελεστή του έργου. Ο Τρεμπέλας κατέλειπε σπουδαιότατο έργο, αφού μελέτησε περί τους ογδόντα χειρόγραφους κώδικες βιβλιοθηκών της Αθήνας. Από τους κώδικες αυτούς λίγοι ήταν παλαίτυποι, ενώ οι περισσότεροι είχαν συγγραφεί αρκετά μεταγενέστερα. Ο Ευλόγιος Κουρίλας σημειώνει ότι οι νεώτεροι από τους κώδικες που μελέτησε είχαν υποστεί αλλοιώσεις από εκδόσεις των ελληνορρόθμων Ρωμαιοκαθολικών. Ο Τρεμπέλας περιορίζεται στην απαρίθμηση των κωδίκων με τους οποίους ασχολήθηκε, αφού καταγράφει μόνο τον αριθμό τους και τη χρονολόγησή τους με προσέγγιση αιώνα, χωρίς να περιγράφει το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά τους.

Η έρευνα του Τρεμπέλα κατέλειπε σημαντικές μελέτες για την αναθεώρηση των λειτουργικών κειμένων, με σημαντικότερες τις ακόλουθες: α) Αί τρεις Λειτουργίαι κατά τους έν Ἀθήναις κώδικας (1935). β) κριτικές εκδόσεις των ακολουθιών του γάμου και των μνήστρων (1940), του ευχελαίου, της χειροτονίας και του βαπτίσματος (1950), του αγιασμού, των εγκαινίων, του όρθρου και του εσπερινού (1955). Τις ακολουθίες αυτές εξέδωσε συγκεντρωτικά στο δίτομο έργο Μικρόν Εὐχολόγιον (α' τόμος 1950, β' τόμος 1955). Το έργο του δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως μνημειώδες και το μοναδικό αξιόλογο κατάλοιπο της δράσης της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1932.

Το αποτέλεσμα της δράσης της Επιτροπής, εάν εξαιρεθεί η έρευνα του Τρεμπέλα, είναι μηδαμινό έως ανύπαρκτο. Οι χρονοβόρες διαδικασίες που ακολούθησε η Επιτροπή για τη σύσταση και τη δράση της σε συνδυασμό με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δεν ευνόησαν την ευδοκίμηση των εργασιών της, χωρίς να αποδώσει ουσιαστικά αποτελέσματα.

Βιβλιογραφία:

Κουρίλα Ευλογίου, «Αι προς αναθεώρησιν των εκκλησιαστικών βιβλίων γενόμεναι απόπειραι εν τη Ορθοδόξῳ Ανατολικῇ Εκκλησίᾳ», Νέα Σιών, 30-36 (1935-1941).

Τζέρπου Β. Δημητρίου, Λειτουργική Ανανέωση. Δοκίμια λειτουργικής αγωγῆς κλήρου και λαού Α', εκδ. Τήνος, Αθήνα 2001.

Τρεμπέλα Παναγιώτου, Αι τρεις Λειτουργίαι κατά τους εν Αθήναις κώδικας, εκδ. Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 1997³.

Φουντούλη Ιωάννου, «Το πρόβλημα της αναθεώρησης των λειτουργικών βιβλίων της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Λατρεύσωμεν ευαρέστως τω Θεώ. Το αίτημα της Λειτουργικής ανανέωσης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Σειρά: Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 7, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2003.